

Prejeto: 17. september 2021
1.01 izvorni znanstveni članek

Mateja Čoh Kladnik¹

*Proces proti podpornikom
Matjaževe vojske v Sevnici:
primer Marije Košir*

Izvleček

Na začetku decembra 1949 je bilo na procesu v Brežicah obsojenih sedem mladih ljudi, ker naj bi bili člani ilegalne »organizacije Matjaževe vojske« v Sevnici. Njen cilj naj bi bil nasilno zrušiti obstoječo državno ureditev. Pol leta kasneje je sodišče obsodilo pet domnevnih podpornikov omenjene ilegalne organizacije. Uprava državne varnosti (Udba) jih je aretirala neposredno pred brežiškim procesom, jih zaprla v tamkajšnje zapore in zaslišala. Konec februarja 1950 so bili prepeljani v Ljubljano in obsojeni na procesu 24. maja 1950. Med obsojenimi je bila tudi Marija Košir, žena domnevno enega glavnih organizatorjev Matjaževe vojske Jožefa Koširja, ki je bil obsojen na brežiškem procesu. Marija Košir je bila obsojena na leto in pol poboljševalnega dela, ker naj bi leta 1949 vedela za obstoj in delovanje ilegalne organizacije in

¹ Dr. Mateja Čoh Kladnik, znanstvena sodelavka, Študijski center za narodno spravo, Tivolska 42, SI – 1000 Ljubljana, mateja.coh.kladnik@scnr.si.

tega ni prijavila pristojnim državnim organom (Udbi). Leta 1995 je bila na podlagi zahteve za obnovo postopka sodno rehabilitirana. Komisija za izvajanje zakona o popravi krivic ji je leta 2018 priznala status bivše politične zapornice.

KLJUČNE BESEDE: *Marija Košir (1928–2013), organizacija Matjaževa vojska, Uprava državne varnosti, politični sodni proces 1950, prestajanje kazni, rehabilitacija, politična zapornica*

Abstract

At the beginning of December 1949, seven young people were convicted at the trial in Brežice for allegedly being members of an illegal “organization by the name of Matjaž’s Army” in Sevnica. Its aim was supposedly to violently overthrow the existing state system. Six months later, the court convicted five alleged supporters of the concerned illegal organization. The State Security Administration (Udba) arrested them immediately before the Brežice trial, imprisoned them in Brežice and interrogated them. At the end of February 1950, they were transported to Ljubljana. They were convicted at a trial on 24 May 1950. Among the convicts was also Marija Košir, the wife of Jožef Košir, one of the alleged main organizers of Matjaž’s Army who was convicted at the Brežice trial. Marija Košir was sentenced to a year and a half of penal labour because in 1949 she had allegedly known about the existence and operation of the illegal organization and not reported it to the competent state authorities (Udba). In 1995, she was judicially rehabilitated following a request to renew the proceedings. In 2018, Commission for the Implementation of the Redressing of Injustices Act granted her the status of a former political prisoner.

KEYWORDS: *Marija Košir (1928–2013), organization Matjaž's Army, State Security Administration, political trial in 1950, sentence serving, rehabilitation, political prisoner*

Uvod

Ljubljansko okrožno sodišče je 9. decembra 1949 obsodilo sedem mladih ljudi na procesu v Brežicah, ker naj bi bili člani ilegalne »organizacije Matjaževe vojske« v Sevnici. Na zatožno klop so sedli trgovski poslovodja Slavko Lupšina iz Boštanja, trgovska pomočnica Slavka Jaklič iz Šmarja, trgovska pomočnica Olga Kuntarič iz Jelovca, brivski pomočnik Alojz Kozinc iz Plečka, brivec Jožef (Jožko) Košir iz Šmarja, trgovska pomočnica Štefka Pavlin iz Krškega in njen brat, krojač Vinko Pavlin iz Velikega Podloga.²

Matjaževa vojska je bilo eno od poimenovanj, ki sta ga Uprava državne varnosti (Udba) in povojna komunistična oblast uporabljali za delovanje ilegalnih skupin in organizacij v Sloveniji med letoma 1945 in 1949.³ Po mnenju partije in Udbe

- 2 Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 534, K 371/49; Mateja Čoh Kladnik, »Jožef Košir in *Matjaževa vojska* v Sevnici,« v: *Usode Slovencev v vrtincu 20. stoletja*, ur. Tamara Griesser Pečar in Jelka Piškurić (Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2019), 221–51.
- 3 Zasledimo še poimenovanja *Matjažovo gibanje, križarji, Vojska Kristusa kralja* ali *Vojska kralja Petra*; najpogostejši pa sta bili *bande* in *tolpe*. O delovanju ilegalnih skupin v Sloveniji med letoma 1945 in 1949 glejte: Arhiv Republike Slovenije (ARS), SI AS 1931 Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije, 1918–2004, *Bande*, t. e. 484–492; Mateja Čoh, »*Za svobodo, kralja in domovino.*« *Ilegalne skupine v Sloveniji med letoma 1945 in 1952* (Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2010); Sanja Gorenšek, *Palčkova banda* (Dramlje: Sekcija za zgodovino pri ŠD Šedina, 2014); Rajko Topolovec, *Podaljšano partizanstvo* (Ptuj: samozaložba, 2014); Albert Svetina, *Od osvobodilnega boja do ban-*

je bil njihov glavni cilj zrušiti komunistično oblast in državno ureditev v Jugoslaviji ter omogočiti vrnitev kralja Petra II. Karadorđevića v domovino. Ta cilj naj bi dosegle s političnimi, vojaškimi, obveščevalnimi in propagandnimi akcijami. Njihov nastanek, organizacijo in delovanje je komunistična oblast povezovala z delovanjem slovenske vojaške in politične emigracije v begunskih taboriščih v Avstriji in Italiji⁴ ter s tujimi obveščevalnimi službami.⁵

ditizma (Ljubljana: Nova obzorja, 2011); Martin Premk, *Matjaževa vojska 1945–1950* (Ljubljana: Društvo piscev zgodovine NOB Slovenije, 2005); Zdenko Zavadlav, *Pozna spoved: iz dnevnika slovenskega oznovca* (Celovec: Mohorjeva družba, 2010); Zdenko Zavadlav, *Križarji, Matjaževa vojska na Slovenskem* (Ljubljana: Založba Horvat MgM, 1994); Jože Pučnik (ur.), *Iz arhivov slovenske politične policije* (Ljubljana: Veda, 1996); Dragan Marković, Nikola Milovanović, Đuro Rebić, *Bojevniki za mir 1. V plamenih vojne* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1984); Bernard Petek, *Matjaževo gibanje in slovenska križarska vojska (1945–1950)* (Maribor: Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, 2000); Veronika Kodrun, *Požarjeva skupina, Križarsko-kmečki upor ali udbovska provokacija* (Maribor: Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, 1999).

- 4 Omenimo t. i. Nacionalni komite Kraljevine Jugoslavije in Glavni obveščevalni center (GOC), ki sta bila ustanovljena kmalu po koncu vojne v okolici Salzburga. Naloge GOC, ki ga je vodil podpolkovnik Andrej Glušič, so bile organizirati mrežo obveščevalnih centrov v begunskih taboriščih v Avstriji (najpomembnejši so bili ustanovljeni v taboriščih v Lipnici, Gradcu, Celovcu in Špitalu), zbirati podatke o stanju v Jugoslaviji, prodreti čim globlje v Jugoslavijo in tam poskrbeti za povezovanje ilegalnih skupin na terenu ter širiti protikomunistično propagando. Glejte: Mateja Čoh Kladnik, »Slovene (Yugoslav) emigration in Austria as part of the struggle against the communist regime in Slovenia (1945–1949),« v: *Političnyj exil z krajín strednej a východnej Európy: motívy, stratégie, aktivity a perspektívy na Východe a Západe, 1945–1989*, ur. Peter Jašek (Bratislava: Ústav pamäti národa, 2017), 62–83; Mateja Čoh Kladnik, »Dosje Andreja Glušiča,« *Studia Historica Slovenica* 11, št. 2/3 (2011): 501–524.
- 5 V dokumentih Udbe se omenjata britanska vojaška varnostna služba (*Field Security Service*) in kontraobveščevalna služba ameriške vojske (*Counter Intelligence Corps*).

Udba je bila prepričana, da obveščevalni centri v begunskih taboriščih ustanavljajo ilegalne skupine in jih pošiljajo v Slovenijo, da bi delovale proti oblasti. To ni ustrezalo stanju na terenu, saj je od konca vojne do leta 1949 okoli 30 ilegalnih skupin nastalo v Sloveniji, največ na Štajerskem in v Prekmurju. Tako je bila edina skupina, ki je prihajala v Slovenijo iz tujine, Sernečeva ilegalna skupina. Formalno se je oblikovala spomladi 1946 v Avstriji, njeni člani pa so se začeli povezovati na lastno pobudo že poleti 1945 v Sloveniji. To je bila edina skupina, ki je prihajala na Pohorje in Kozjak iz Avstrije in se je po končanih akcijah tja tudi vračala.⁶

Člani ilegalnih skupin in organizacij so izvajali oborožene napade na obmejne straže, patrolje, pripadnike obmejnih ter drugih enot jugoslovanske armade in milice. Napadali so partijske funkcionarje in pripadnike Udbe ter jim grozili. Večinoma pa so izvajali akcije kriminalne narave, saj so napadali in ropali kmetijske zadruge, trgovine, posamezne kmetije in sedeže ljudskih odborov. Njihovo delovanje se kaže tudi v širjenju protikomunistične propagande, predvsem z letaki s protidržavno vsebino in s časnikom *Matjažev glas*. Člani in podporniki ilegalnih skupin v Sloveniji so bili večinoma mladi fantje, po socialnem statusu pa so prevladovali kmetje. Ti so se namreč tudi na ta način upirali številnim administrativnim ukrepom komunistične oblasti na področju kmetijstva, ki so jih prizadeli takoj po koncu vojne.⁷ Nekaj ilegalnim skupinam,

6 Prim.: Čoh, »*Za svobodo, kralja in domovino*«, 106–24; Mateja Čoh Kladnik, »Illegal Groups in Slovenia After World War II: Resistance against the Rule of the Yugoslav Communist Party,« *Journal for intelligence, propaganda and security studies* 6, št. 1 (2012): 53–56; Mateja Čoh, »Ilegalna skupina Ferdinanda Serneca,« *Časopis za zgodovino in narodopisje* 75 (40), št. 2-3 (2004): 529–46.

7 Glejte npr.: Čoh, »*Za svobodo, kralja in domovino*«, 267–72.

ki so imele stike z obveščevalnimi centri v Avstriji,⁸ lahko pripišemo tudi obveščevalno dejavnost.

Udba je začela s prvimi pojavi ilegalnega delovanja hitro organizirati boj proti ilegalnim skupinam.⁹ Najpogostejša oblika obdelave ilegalnih skupin v Sloveniji je bil vrinjen agent Udbe v skupini. Svoje sodelavce je pridobivala za sodelovanje med člani skupin, njihovimi podporniki in sorodniki, in sicer z grožnjami ali na podlagi obremenilnega gradiva. Naloge teh agentov so bile omogočiti Udbi zajetje članov in voditeljev skupin ter jih privedi v roke Udbi oz. ji omogočiti dokončno likvidacijo skupine. Po kriterijih Udbe je bila agenturna obdelava ilegalne skupine uspešna, če je bilo likvidiranih kar največ članov skupine, z minimalnimi izgubami na strani Udbe in če njen agent pri tem ni bil odkrit.¹⁰

Iz dokumentov in pričevanj pa je mogoče sklepati, da je nekatere ilegalne skupine organizirala tudi Udba z namenom odkriti in odstraniti (domnevne) nasprotnike komunistične oblasti. Kot takšne lahko obravnavamo vsaj Slovenjegoriško, Palčkovo in Požarjevo skupino.¹¹ Kot kažejo nekateri dokumenti, predvsem kazenski sodni spisi okrožnih sodišč iz druge po-

8 To so bile Sernečeva ilegalna skupina na Pohorju in Kozjaku, Škamljičeva ilegalna skupina in skupina Ignaca Škete na območju Slovenskih goric ter Šajnovičeva in Markojeva ilegalna skupina ob slovensko-hrvaški meji v lendavskem in ljutomerskem okraju. Glejte: Čoh, »*Za svobodo, kralja in domovino*«, 106–50.

9 Prim.: Pučnik, *Iz arhivov*, 149.

10 Prim.: Zavadlav, *Križarji*, 16; ARS, AS 1931, t. e. 487, Teroristične bande in organizacije. Glejte tudi: Željko Oset, *Udbovski učbenik: osnovni tečaj: strogo zaupno* (Šentjur: Založništvo Ž. Oset, 2021), 24–38, 99–104.

11 Kot takšne lahko obravnavamo vsaj Slovenjegoriško, Palčkovo in Požarjevo skupino. Glejte: ARS, AS 1931, t. e. 486, Banda Palček, Banda Požar Franca, Začetek in konec banditizma na Štajerskem; t. e. 490, Glušičev obveščevalni center Salzburg; Čoh, »*Za svobodo, kralja in domovino*«, 150–58, 197–202.

lovce štiridesetih let 20. stoletja, je s pomočjo Udbe »nastalo« tudi več manjših skupin, ki naj bi delovale po prej omenjenem načrtu. Ena takšnih je bila tudi sevniška organizacija *Matjaževe vojske*.

Udba je preganjala in zajela tudi veliko (domnevnih) podpornikov ilegalnih skupin. Ujetim članom in podpornikom ilegalnih skupin so večinoma sodila okrožna sodišča, in sicer na podlagi *Zakona o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo* (ZKLD).¹² Sodišča so jim običajno izrekala visoke kazni. Večinoma so bili obsojeni iz političnih razlogov in na podlagi političnih direktiv, v preiskovalnih in sodnih postopkih pa osumljenci niso imeli pravnega varstva. Udba, tožilstva in sodišča so se vsaj okvirno, če ne podrobno, dogovarjali tako o poteku sodnih procesov kot o višini izrečenih kazni.¹³ To pomeni, da so bili sodni procesi proti članom in podpornikom ilegalnih skupin večinoma politični in montirani.

Matjaževa vojska v Sevnici

Proces proti članom sevniške organizacije *Matjaževe vojske*, kot jo je obravnavala Udba, je bil pripravljen zelo hitro. Udba jih je začela spremljati poleti 1949, ko naj bi se njeni člani začeli povezovali, in jih je aretirala med 19. in 23. novembrom. Dokumenti Udbe in tisti iz kazenskega spisa kažejo, da naj bi člani sevniške organizacije, tj. Lupšina, Jakličeva, Kuntaričeva, Kozinc ter Štefka

12 *Uradni list Federativne ljudske republike Jugoslavije*, št. 59/1946, 685–87.

13 Glejte npr.: Čoh, »*Za svobodo, kralja in domovino*«, 229–64; Zavadlav, *Križarji*, 91–93; Milko Mikola, *Sodni procesi na Celjskem 1944–1951* (Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 1995), 194–213; Milko Mikola, *Rdeče nasilje, Represija v Sloveniji po letu 1945* (Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2012), 316–18.

in Vinko Pavlin, vzdrževali stike s kurirjema Dragom Pavlinom¹⁴ iz Velikega Podloga in Antonom Hodkom iz Brežic, ki sta ilegalno prihajala čez jugoslovansko-avstrijsko mejo. Njuna naloga naj bi bila opravljati kurirsko, obveščevalno in organizacijsko službo za štab t. i. Matjaževe vojske v Avstriji.¹⁵ Kurirja naj bi najprej pridobila za sodelovanje Jakličevo in Kuntaričevo. Julija naj bi Jakličeva seznanila z delovanjem ilegalne organizacije Lupšino. Istočasno naj bi mu izročila večje število letakov s protidržavno vsebino in z nalogo, da jih raztrosi po Sevnici. Lupšina naj bi pristal na sodelovanje v organizaciji, prevzel njeno vodenje in naj bi se večkrat sestal z omenjenima kurirjema. Kasneje naj bi se organizaciji pridružili preostali obsojeni.¹⁶

Udba je organizaciji pripisala dva sestanka, ki se ju niso udeležili vsi člani in na katerih naj bi razpravljali o njenih nalogah in delovanju. Na obeh sestankih pa sta bila prisotna še Hilda Ferencak in Karel Juričič. Podpisali naj bi prisego, da bodo sodelovali v ilegalni organizaciji *Matjaževe vojske*, dobili ilegalna imena, si znotraj organizacije razdelili različne funkcije ter »storili obljubo molčečnosti«.¹⁷ Na podlagi navodil, ki naj bi jih prejeli od ilegalnih kurirjev, naj bi imeli člani organizacije naslednje naloge: krepiti organizacijo t. i. Matjaževe vojske s pridobivanjem novih zanesljivih članov, zbirati orožje, opravljati obveščevalno službo in zbirati pomembne obveščevalne podatke, izvajati diverzantske akcije ter propagando proti obstoječi državni ureditvi in komunistični oblasti s trosenjem letakov in razširjanjem časnika *Matjažev glas*. Bili naj bi oboroženi, izdelali skico letališča v Cerkljah ter pridobili razne vojaške spise za tujo obveščevalno službo (ni jasno, katero); tej naj bi dostavili tudi podatke o Udbi in narodni milici. Člani

14 Drago Pavlin je bil brat Štefke in Vinka Pavlina.

15 S štabom Matjaževe vojske je mišljen Glavni obveščevalni center v okolici Salzburga in njegov vodja Glušič.

16 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 534, K 371/49, Obtožnica 6. 12. 1949.

17 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 534, K 371/49, Sodba 9. 12. 1949.

sevniške organizacije naj bi se dogovorili, da bodo likvidirali partijske in druge oblastne funkcionarje; konkretno naj bi načrtovali likvidacijo partijskega sekretarja Riharda Planinca. Imeli naj bi radijski oddajnik, dejansko je šlo zgolj za ohišje radijske postaje, ki naj bi ga popravili in ga uporabili za prenos informacij v štab *Matjaževe vojske* v Avstrijo.¹⁸

Sodišče jih je obsodilo na visoke kazni, in sicer: Lupšino na smrtno kazen z ustrelitvijo in trajno izgubo vseh državljanskih pravic (kasneje je bil pomiloščen na dvajset let odvzema prostosti); Jakličevo in Kuntaričevo vsako na dvanajst let odvzema prostosti s prisilnim delom in štiri leta izgube državljanskih pravic; Koširja in Kozinca vsakega na šestnajst let odvzema prostosti s prisilnim delom in pet let izgube državljanskih pravic; Štefko Pavlin na osem let odvzema prostosti s prisilnim delom in dve leti izgube državljanskih pravic; Vinka Pavlina na dve leti poboljševalnega dela.¹⁹

V zvezi z delovanjem in obsodbo članov sevniške »organizacije *Matjaževe vojske*« je treba opozoriti na vlogo Ferenčakove in Juričiča v njej. Namreč, glede na omenjene metode Udbe pri odkrivanju in pregonu ilegalnih skupin je povsem verjetno, da sta bila sodelavca Udbe. Na teren sta bila poslana z nalogo »razkriti« organizacijo *Matjaževe vojske* v Sevnici ter njene člane. Jožef Košir je na podlagi nekaterih izjav preiskovalcev Udbe že v priporu posumil, da je bila Ferenčakova sodelavka Udbe in da »nas je ona izdala«. ²⁰ O tem je bil prepričan tudi Lupšina, ki je trdil, da je Ferenčakova sodelovala z Udbo in da je bila »podtahnjena«. ²¹ Kot »članica« sevniške organizacije *Matjaževe vojske* ni bila procesirana; ni dokazov, da bi bila v

18 Ibid.

19 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 534, K 371/49, Sodba 9. 12. 1949.

20 Osebni arhiv Jožeta Koširja, Spomini Jožefa (Joška) Koširja. Kopijo dokumenta hrani avtorica.

21 Osebni arhiv Jožeta Koširja, Zaslihanje Slavka Lupšine, 19. 5. 1993. Kopijo dokumenta hrani avtorica.

preiskovalnem postopku v zvezi s sevniško organizacijo, prav tako ni bila obsojena na glavnem procesu proti članom organizacije decembra 1949 niti na procesu proti podpornikom maja 1950. Enako lahko trdimo za Juričiča, o katerem je Košir med drugim povedal: *»Mi smo že s svojim delovanjem razmišljali, da bi prekinili z delom, pa nam je Juričič Karel, ki je že umrl in je bil prometnik rekel, da se ne špilat, kajti sam, da bo šel v Salzburg in bo tam poročal centrali in bodo prišli iz centrale ter nas likvidirali. Juričič Karel pa je bil takrat v naši organizaciji kot namestnik vodje, on je bil v vodu in kasneje smo izvedeli, da je bil delavec Udbe.«*²²

Na začetku decembra 1949, tik pred brežiškim procesom, je Udba aretirala in zasliševala najmanj 15 oseb, ki jih je sumila, da naj bi vedele za delovanje sevniške *»organizacije Matjaževe vojske«*, pa tega niso prijavile oblastem. Med njimi delavca Slavka Vidica (1930), frizerko Ivanko Špoljer (1929), delavko in ženo Jožefa Koširja Marijo Košir (1928),²³ njenega očeta (Koširjevega tasta) in delavca Ivana Beberja (1902) ter delavca in sorodnika Jožefa Koširja Stanislava (Stanka) Koširja. Našteti

22 Osebni arhiv Jožeta Koširja, Zaslišanje Jožka Koširja, 19. 5. 1993. Kopijo dokumenta hrani avtorica.

23 Marija Košir (1928–2013) je bila rojena v kraju Eisden v Belgiji, očetu Ivanu Beberju in mami Frančiški Malej. Otroštvo je preživela v Belgij, kjer je končala osnovno šolo ter leto in pol obiskovala šiviljsko šolo. 8. marca 1944 se je z družino vrnila v Jugoslavijo, v družinsko hišo v Šmarje. Po vrnitvi je želela nadaljevati šolanje za šiviljo, a bi morala prej narediti eno leto *»pflichtjahre«*. Ker tega ni želela, tudi ni mogla nadaljevati šolanja. Po koncu vojne se ni zaposlila, delala je pri *»raznih ljudeh«*. Maja 1948 je našla stalno zaposlitev v sevniški gostilni Derenda, in sicer kot kuhinjska pomočnica. Prvega maja 1949 se je poročila z Jožefom Koširjem. Gl. ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Zapisnik zaslišanja Marije Košir, 7. 12. 1949.

so bili obsojeni kot podporniki *Matjaževe vojske* v Sevnici, in sicer na procesu 24. maja 1950 v Ljubljani.²⁴

Preiskovalni postopek

Pripadniki pooblaščenstev Udbe iz Krškega in Zidanega Mosta so torej na začetku decembra 1949 aretirali več oseb, večinoma najožjih družinskih članov domnevnih članov ilegalne sevniške organizacije. Najprej je Udba 2. decembra 1949 ob 18. uri v Sevnici aretirala Beberja; istega dne mu je poverjeništvu za notranje zadeve pri okrajnem ljudskem odboru Krško odredilo pripor, vendar ne zaradi povezav s sevniško organizacijo.²⁵ Štiri dni kasneje je v. d. javnega tožilca za okraj Krško Rudolf Bajec izdal sklep o podaljšanju pripora.²⁶

Dne 6. decembra 1949 je Udba v večernih urah v Sevnici in Šmarju aretirala še Marijo in Stanislava Koširja, Vidica in Špoljerjevo.²⁷ Najprej so bili zaslišani na pooblaščenstvu Udbe v Krškem in nato z vlakom prepeljani v brežiške zapore, kjer

24 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Sklepi javnega tožilstva okrajja Krško o uvedbi preiskave in odreditvi preiskovalnega zapora, 10. 12. 1949.

25 Z Matijo Žvegličem sta bila osumljena storitve kaznivega dejanja zoper občo varnost ljudi in imovino: Beber kot žagovodja in Žveglič kot njegov pomočnik na žagi v podjetju v LIP Sevnica naj bi 2. decembra 1949 »iz malomarnosti povzročila požar«, pri katerem je nastala večja premoženjska škoda. Javno tožilstvo za ljubljansko oblast je 8. maja 1950 izdalo sklep o ustavitvi kazenskih poizvedb, saj dejanje, ki sta ga bila osumljena, »nima znakov kaznivega dejanja«. Glejte: ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Sklep javnega tožilstva za ljubljansko oblast o ustavitvi kazenskih poizvedb, 8. 5. 1950 in Osebni popis Ivan Beber.

26 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Sklep javnega tožilstva okrajja Krško o podaljšanju pripora preko 3 dni, 6. 12. 1949.

27 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Osebni popis Marija Košir,

so jim »*nastavili vohunko iz Celja*«. ²⁸ V brežiških zaporih je Marija Košir kuhala za zapornike. ²⁹ Omenjeno pooblaščenstvo jim je 8. decembra odredilo tridnevni pripor; odredbo, ki ni bila obrazložena, je podpisal šef pooblaščenstva podporočnik Anton Gregorič. ³⁰ Dva dni kasneje je referat javne varnosti pri javnem tožilstvu okraja Krško izdal sklepe o uvedbi preiskave in odreditvi preiskovalnega zapora, daljšega od treh dni za petnajst oseb. ³¹ Tožilstvo je uvedlo preiskavo na podlagi predloga Udbe za okraj Krško, ker naj bi bil podan »*utemeljen sum, da so obdolženci sodelovali oziroma podpirali ilegalno organizacijo 'Matjaževe vojske'*«. ³² Poleg tega je odredilo preiskovalni zapor, saj so bili osumljeni kaznivega dejanja po ZKLD, za katerega je bil preiskovalni pripor obvezen in ker naj bi osumljeni »*na prostosti zavirali z vplivanjem na priče pravičen potek nadaljnje preiskave*«. ³³

Osebni popis Stanislav Košir, Osebni popis Slavko Vidic in Osebni popis Ivanka Špoljer.

- 28 Osebni arhiv Jožeta Koširja, Pripoved Marije Košir 13. 7. 2003. Kopijo dokumenta hrani avtorica.
- 29 Študijski center za narodno spravo – Arhiv pričevanj, Pričevanje Jožeta Koširja, Ljubljana, 21. 1. 2020.
- 30 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Odredba pooblaščenstva Udbe za krški okraj o uvedbi pripora, 8. 12. 1949.
- 31 Poleg Marije Košir, Vidica in Špoljerjeve je javno tožilstvo uvedlo preiskavo in odredilo pripor še za Jožeta Mastnaka (1924), Franca Arha (1922), Ano Kozinc (1898), Jožefa Pavlina (1899), Jožefo Pavlin (1897), Vido Pelc (1920), Ivanko Žabkar (1928), Marijo Jaklič (1928), Martina Koširja (1925), Ivana Kozinca (1921), Faniko Beber (1930) in Avgusta Marolta (1927).
- 32 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Sklepi javnega tožilstva okraja Krško o uvedbi preiskave in odreditvi preiskovalnega zapora, 10. 12. 1949.
- 33 Ibid.

Pet domnevnih podpornikov ilegalnega delovanja v okolici Sevnice je bilo obsojenih na procesu konec maja 1950. Preostalih deset osumljenih je Udba izpustila najverjetneje po zaslišanjih; v kazenskem spisu dokumentov o njihovi izpustitvi ni, a jih tudi ni mogoče najti v kazenskem vpisniku ljubljanskega okrožnega sodišča za leto 1950.³⁴ To potrjuje tudi Jože Košir, ko pravi, da mu je oče Jožef Košir povedal, »da so kar nekaj ljudi v Sevnici aretirali in zasliševali. Samo zasliševali, niso jih pa procesirali.«³⁵

Pet domnevnih podpornikov sevniške organizacije je bilo zaslišanih dvakrat. Prvič na pooblaščenstvu Udbe za okraj Krško na začetku decembra 1949, kjer so jih zasliševali Anton Kos, Alojz Malovrh in Martin Stepan.³⁶ Drugič jih je zaslišal preiskovalec javnega tožilstva za ljubljansko oblast Franjo Vrbnjak pred procesom, 6. maja 1950.³⁷

Preiskovalci Udbe so jih spraševali, kaj jim je znanega o sevniški organizaciji *Matjaževe vojske*. Predvsem so želeli vedeti, kdo so bili njeni člani, kakšne naloge so imeli in kakšne akcije so izvajali. Vprašali so jih, kakšne naloge so jim dajali člani sevniške organizacije, kdo je vedel za ilegalno organizacijo, kdo jih je pridobil za sodelovanje in kdaj so sami postali njeni člani. Vsi so zanikali, da bi bili člani organizacije.³⁸ Stanislav Košir je

34 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 103, Kazenski vpisnik za leto 1950.

35 Pričevanje Jožeta Koširja.

36 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Zapisnik zaslišanja Slavka Vidica, 7. 12. 1949; Zapisnik zaslišanja Ivanke Špoljer, 7. 12. 1949; Zapisnik zaslišanja Marije Košir, 7. 12. 1949; Zapisnik zaslišanja Stanislava Koširja, 25. 1. 1950; Zapisnik zaslišanja Ivana Beberja, 10. 12. 1949.

37 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Zapisnik zaslišanja Slavka Vidica, 6. 5. 1950; Zapisnik zaslišanja Ivanke Špoljer, 6. 5. 1950; Zapisnik zaslišanja Marije Košir, 6. 5. 1950; Zapisnik zaslišanja Stanislava Koširja, 6. 5. 1950; Zapisnik zaslišanja Ivana Beberja, 6. 5. 1950.

38 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Zapisnik zaslišanja Slavka Vidica, 7. 12. 1949; Zapisnik zaslišanja Ivanke Špoljer, 7. 12. 1949; Zapisnik

npr. »odločno zanimal«, da bi Jožefu Koširju kdaj dejal, da se strinja z organizacijo in da bo z njo sodeloval.³⁹

Preiskovalci Udbe so priprte tudi vprašali, ali se zavedajo, da so storili kaznivo dejanje s tem, ko protidržavnega delovanja niso prijavili oblastem in zakaj tega niso storili. Špoljerjeva je na to vprašanje odgovorila: »*To stvar vam zaradi tega nisem upala javiti, ker mi je Košir Joško zagrozil, da če le besedico črhnem, da bom takoj od njihove strani likvidirana.*«⁴⁰ Tudi Stanislav Košir je o »*vsej stvari najstrožje molčal*«, ker naj bi se bal Koširjevih in Lupšinovih groženj.⁴¹ Marija Košir pa je povedala: »*Da pa nisem jaz vsega tega že preje povedala, je pa vzrok v tem, ker sem moža ljubila in ga nisem mogla izdati.*«⁴² Tudi Vidic je na vprašanje, ali se zaveda, da je storil kaznivo dejanje s tem, ko delovanja sevniške organizacije ni prijavil oblastem, odgovoril pritrdilno.⁴³

Marija Košir je na koncu zaslišanja na vprašanje preiskovalca Udbe Malovrha, ali ima kaj pripomniti k zapisniku zaslišanja, odgovorila: »*Povedala sem vse, kar sem vedela in za kar sem bila vprašana ter mislim, da nisem ničesar pozabila v zvezi z MV (Matjaževe vojske, op. a.). Na vsa vprašanja sem odgovorila brez vsakega pritiska in popolnoma prostovoljno ter se sem se že*

zaslišanja Marije Košir, 7. 12. 1949; Zapisnik zaslišanja Stanislava Koširja, 25. 1. 1950; Zapisnik zaslišanja Ivana Beberja, 10. 12. 1949.

39 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Zapisnik zaslišanja Stanislava Koširja, 25. 1. 1950.

40 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Zapisnik zaslišanja Ivanke Špoljer, 7. 12. 1949.

41 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Zapisnik zaslišanja Stanislava Koširja, 25. 1. 1950.

42 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Zapisnik zaslišanja Marije Košir, 7. 12. 1949.

43 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Zapisnik zaslišanja Slavka Vidica, 7. 12. 1949.

v začetku izrazila, da bom povedala vse v resnici tako kot je bilo in to sem tudi storila.«⁴⁴

Kljub temu lahko rečemo, da so bili domnevni podporniki sevniške organizacije v zaporu deležni raznih pritiskov. Preiskovalne metode Udbe so danes znane;⁴⁵ z njihovo uporabo so preiskovalci prej ali slej dosegli želeni cilj, tj. priznanje osumljenega. Drugi cilj preiskovalcev je bil v preiskovalnem postopku doseči zagotovilo, da osumljenec priznanja na glavni obravnavi ne bo preklical. Tako je Marija Košir maja 1993 povedala, da je preiskovalci sicer niso pretepali, »vendar so me žalili in me psihično maltretirali, saj so prihajali tudi v celico.«⁴⁶ Preiskovalci so ji na različne načine grozili, npr. »da je šel mož na 16-letne počitnice in da tudi ona ne bo prišla ven /.../, da bo dobila najmanj osem let.«⁴⁷ Zapisnike zaslišanj je morala podpisati »čisto na koncu, čeprav strani niso bile polne, tako so lahko napisali, kar so hoteli, pa še nisem dobro znala slovenščine.«⁴⁸ Kot je pojasnila mnogo kasneje, je bilo njeno priznanje v preiskovalnem postopku »izsiljeno z grožnjami o hudih posledicah«,⁴⁹ če ga ne bi podpisala. Bilo je tudi posledica njenega »fizičnega in psihičnega stanja po večmesečnem zasliševanju brez odmora in grdem ravnanju.«⁵⁰

44 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Zapisnik zaslišanja Marije Košir, 7. 12. 1949.

45 Prim.: Oset, *Udbovski učbenik*, 149–75, 182–86; Zavadlav, *Križarji*, 17; Zdenko Zavadlav, *Iz dnevniških zapiskov mariborskega oznovca* (Maribor: Založba za alternativno teorijo, 1990), 39–41.

46 Osebni arhiv Jožeta Koširja, Zaslišanje Marije Košir, 19. 5. 1993. Kopijo dokumenta hrani avtorica.

47 Ibid.

48 Ibid.

49 Osebni arhiv Jožeta Koširja, Zahteva Marije Košir za obnovo postopka, 28. 9. 1992. Kopijo dokumenta hrani avtorica.

50 Ibid.

Dne 27. januarja 1950 je pooblaščenstvo Udbe za krški okraj poslalo javnemu tožilcu za okraj Krško v Brežicah obtožni predlog za Beberja, Marijo Košir, Vidica, Stanislava Koširja in Špojlerjevo. V njem je šef pooblaščenstva Gregorič zapisal, da so osumljeni »vedeli za ilegalno organizacijo MV, katere cilj je bil nasilno zrušenje obstoječe družbene in državne ureditve FLRJ ter da bi se odpravile pridobitve narodnoosvobodilne borbe in ljudske revolucije«. ⁵¹ Konkretno je za Beberja navajal, da naj bi vedel za obstoj ilegalne organizacije, da pri Jožefu Koširju potekajo ilegalni sestanki in ni naredil ničesar, da bi jih preprečil. Očital mu je, da naj bi zaradi »malomarnega odnosa do dela povzročil požar na LIP-u v Sevnici ter tako povzročil precejšnjo škodo«. ⁵² Podobno je zapisal za Marijo in Stanislava Koširja ter Špojlerjevo, in sicer da naj bi vedeli za obstoj in delovanje organizacije *Matjaževe vojske* ter ji s tem, ko tega niso prijavili oblastem, »nudili vso moralno pomoč«. ⁵³ Vidicu pa je očital, da naj bi pridobil novega člana za organizacijo ter vedel za njene cilje in delovanje. ⁵⁴

V obrazložitvi obtožnega predloga je Gregorič poudaril, da naj bi osumljeni »v celoti« priznali očitana jim dejanja, zavedali naj bi se njihove kaznivosti in nudili moralno pomoč glavnim organizatorjem *Matjaževe vojske*, katerih cilj naj bi bil pridobiti čim več simpatizerjev. Po njegovem mnenju so se osumljeni strinjali s programom in cilji organizacije, kar naj bi potrjevalo dejstvo, da je Vidic za sodelovanje pridobil novega člana. Gregorič je v zaključku obrazložitve obtožnega predloga opozoril na brežiški proces in zaključil tako: »Kdo in s kakšnim imenom pa še danes dela po navodilih špijonskih centrov iz Avstrije

51 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Obtožni predlog za Beber Ivana in ostale, 27. 1. 1950.

52 Ibid.

53 Ibid.

54 Ibid.

so nam že neštete razprave pokazale, ravno tako tudi razprava proti glavnim organizatorjem MV, ki se je vršila v Brežicah, 9. 12. 1949. Štab MV je delal izključno po navodilih od štaba iz Avstrije, ki ga sestavljajo razni zločinci, plavogardisti, četniki, belogardisti ter gestapovci.«⁵⁵ Kot dokaze je navajal zgolj zapisnike zaslišanj, v katerih so osumljeni »priznali« očitana kazniva dejanja.

Javno tožilstvo v Krškem je osumljenim 22. februarja 1950 odredilo pripor. Dva dni kasneje, 24. februarja, so bili prepeljani v Ljubljano. Tam jih je prevzela uprava Kazenskega zavoda Ljubljana in jih popisala. Konec februarja 1950 je uprava poslala osebne popise osumljenih javnemu tožilstvu za ljubljansko oblast in šele 6. maja je vseh pet zaslišal preiskovalec javnega tožilstva Franjo Vrbnjak.⁵⁶

Obtožnica

Po zaslišanjih je oddelek javne varnosti javnega tožilstva ljubljanske oblasti 8. maja 1950 poslal obtožnico Okrožnemu sodišču v Ljubljani. Obtožnico je sestavil tožilec Edo Grgič. Vidica, Špoljerjevo, Marijo in Stanka Koširja ter Beberja je obtožil, da naj bi na pobudo Jožefa Koširja postali »člani ilegalne organizacije, tkzv. Matjaževe vojske, ki je imela za cilj nasilno zrušenje obstoječe državne ureditve v FLRJ, vzdrževala na področju okraja Krško zveze z ilegalnimi oboroženimi kurirji, širila sovražno literaturo in trosila letake protidržavne vsebine ter vzdrževala tajne sestanke«.⁵⁷ Pri navajanju kaznivih dejanj posameznih obtoženih je Grgič večinoma sledil obtožnemu predlogu Udbe, in sicer:

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50.

⁵⁷ ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Obtožnica, 8. 5. 1950.

- Vidic naj bi potem, ko je postal član organizacije, od Jožefa Koširja prejemal naloge in navodila za delovanje ter pridobil novega člana za delovanje v organizaciji;
- Marija Košir⁵⁸ in Špoljerjeva naj bi od Jožefa Koširja izvedeli za obstoj ilegalne organizacije v Sevnici, Košir naj bi jima podrobno predstavil njene naloge in cilje delovanja, jima dal *Matjažev glas*, vedeli naj bi, da namerava Hilda Ferenčak ilegalno pobegniti čez mejo in da naj bi Kozinc nameraval likvidirati sekretarja Planinca;
- Stanko Košir naj bi od Jožefa Koširja prejel letake s protidržavno vsebino in z nalogo, da jih raztrosi v okolici Sevnice;
- Beber pa naj bi vedel za obstoj ilegalne organizacije, ki se je sestajala tudi na domu Jožefa Koširja, in tega ni prijavil oblastem.⁵⁹

Javni tožilec je predlagal, da okrožno sodišče na glavni obravnavi v dokaznem postopku pregleda spis K 371/49⁶⁰ ter obtožbene spozna za krive.⁶¹ V obrazložitvi obtožnice je zapisal:

»V več sodnih procesih se je že osvetlila vloga organizacije takozvane 'Matjaževe vojske' v Avstriji, v kateri se zbirajo pobegli belogardisti, gestapovci in drugi slovenski zločinci s ciljem, da bi se v naši državi z nasiljem zrušila obstoječa državna ureditev. V to svrhu prihajajo v našo državo ilegalni oboroženi

58 Marija Košir je bila obtožena, da »je zvedela od Košir Joškota za cilje navedene organizacije, prejela od njega ilegalni časopis *Matjažev glas*, prisostvovala na svojem domu razgovoru, kjer je Kozinc Alojz, član navedene družbe izjavil, da bo likvidiral člana KP Planinc Riharda ter od Košir Joškota poleg drugih zaupnih podatkov navedene združbe zvedela tudi o nameravanem pobegu čez mejo FLRJ Ferenčak Hilde«. (Ibid.)

59 Ibid.

60 Kazenski spis s procesa proti Slavku Lupšini in soobtoženim, ki je bil 9. decembra 1949 v Brežicah.

61 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Obtožnica, 8. 5. 1950.

kurirji z namenom, da bi tudi pri nas ustvarili navedeno organizacijo, katerim pa nasedajo le maloštevilni, predvsem tisti, ki si želijo povratka starega družbenega reda. Tako nam predmetna kazenska zadeva pokaže delovanje take 'Matjaževe vojske', ki je po navedenih obdolžencih aktivno delovala na območju okraja Krško. /.../ Iz zaslišanja vseh obdolžencev je razvidno, da so vsi poznali zločinsko prevratniške cilje navedene združbe, vedeli da prihajajo kurirji z obveščevalnimi poročili ter da se vršijo tajni sestanki. Obdolženci so pa tudi aktivno delovali. Tako je obdolženec Vidic Slavko sprejel od Košir Joškota naročilo za nadaljno pridobivanje članov in mu že predlagal Križnik Alojza kot člana. Obd. Špoljer Ivanka je sprejela od istega Koširja ilegalni časopis 'Matjažev glas' ter skupno s Košir Marijo prisostvovala tudi razgovoru, kjer se je Kozinc Alojz, član naveden združbe, izjavil, da bo likvidiral člana KP Planinc Riharda. Opozoriti je, da časopis 'Matjažev glas' prinašajo v našo državo ilegalni kurirji, ter da vsebina tega poziva na nasilno rušenje naše državne ureditve. Enake vsebine so tudi letaki, ki prihajajo iz inozemstva, ki jih je sprejel obd. Košir Stanko od Lupšina Slavkota, da jih raztrosi po bližnji okolici. Vse to udejstvovanje obdolžencev v sklopu navedene združbe pokaže, da jih je smatrati za aktivne člane označene združbe, ki so tako v sovražnem odnosu do ljudske oblasti pristali na zločinsko delovanje. /.../ Obdolženec Beber Ivan je pa vedel za vso zločinsko dejavnost navedene ilegalne organizacije, česar pa pristojnim oblastem ni prijavil. /.../

Inkriminirana dejanja se dajo vsem obdolžencem dokazati z lastnim priznanjem. Družbena nevarnost obdolžencev se pokaže v tem, da so vsi obdolženci storili huda kazniva dejanja, ki so naperjena napram obstoječi državni ureditvi FLRJ, kar se naj upošteva pri izreku kazni.«⁶²

Glavna obravnava in sodba

Glavna obravnava je bila 24. maja 1950 pred Okrožnim sodiščem v Ljubljani. Sodnemu senatu je predsedoval sodnik Jože Baričevič, sodnika porotnika sta bila Iva Godler in Jože Počiva-všek, javni tožilec pa Albin Dobrajc. Zapisnik je pisala Marija Sajko. Po uradni dolžnosti je Vidica in Špoljerjevo zagovarjal Franc Koder, preostale tri pa Jože Ilc. Glavna obravnava je trajala od 13.45 do 18.15.⁶³

Potem, ko je sodišče preverilo osebne podatke obtoženih, je predsednik senata razglasil, da je obravnava javna. Baričevič naj bi opozoril obtožene, da »*pazljivo spremljajo potek obravnave*« ter na njihovo pravico, da »*lahko po predsedniku senata postavljajo vprašanja soobtožencem, pričam in izvedencem in da ob njihovih izpovedbah dajo pojasnila o vseh pomembnih okoliščinah*«. ⁶⁴

Javni tožilec Dobrajc je nato prebral obtožnico, sledili so zagovori posameznih obtožencev. Vidic je povedal, da se ne čuti krivega, da bi bil oz. postal član organizacije *Matjaževa vojska*. Krivega naj bi se čutil le toliko, da ni povedal, kar je izvedel od Jožefa Koširja, saj naj bi mu ta zagrozil, da ga bo ustrelil, če bo komu kaj izdal. Zagovor je nadaljeval kot na zaslišanju in izjavil, »*da je tozadevni zapisnik točno sestavljen*«. ⁶⁵ Z Lupšino ni nikoli govoril o *Matjaževi vojski*, prav tako se ni udeležil nobenega sestanka. Potrdil je, da je večkrat govoril s Koširjem, o *Matjaževi vojski* pa le, kadar ga je obiskal. Zanikal je, da bi imel namen ali nalogo pridobiti novega člana za sodelovanje v organizaciji. ⁶⁶

63 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Zapisnik o glavni obravnavi, 24. 5. 1950.

64 Ibid.

65 Ibid.

66 Ibid.

Špoljerjeva se je čutila »*le delno*« krivo. V zagovoru je povedala, da sta z Jožefom Koširjem delala skupaj v brivnici in stanovala v isti hiši. Ker se je bala, da bo Košir »*grožnjo, ki jo je napram meni izrekel, izvršil*«,⁶⁷ ga ni prijavila oblastem. Nadaljevala je, da ni vedela, za kaj gre, dokler ni prebrala *Matjaževega glaslu*. Ko je to storila, pa naj bi »*takoj vedela, da gre za nedovoljeno stvar*«⁶⁸ in je časnik spravila nazaj v harmoniko, kjer naj bi ga Košir hranil. Zanikala je, da bi poznala vsebino letakov, ki so bili raztreseni v Sevnici in okolici. Prav tako ni sodelovala na sestankih organizacije. Povedala je, da je bila slučajno v kuhinji, ko je Kozinc, ki je bil pijan, govoril o Planinčevi likvidaciji. Predsednik senata jo je vprašal, zakaj se je bala Koširja, in odgovorila je, da »*ne more dati pojasnila. Rekel je pač da ve, da je meni edini povedal o njegovi organizaciji in če se bo kaj razvedelo, bo tudi vedel, da sem vso stvar izdala jaz*.« Košir ji ni dal nobene naloge.⁶⁹

Marija Košir se je zagovarjala kot na zaslišanju in dodala, da je *Matjažev glas* videla doma na mizi, a da ga ni prebrala v celoti. Povedala je, da težko bere slovensko, saj jezika skoraj ni razumela, ker je obiskovala šolo v Belgiji. Potrdila je izjavo Špoljerjeve, da je bil Kozinc pijan, ko je govoril o Planinčevi likvidaciji. In nadaljevala: »*V preiskavi nisem povedala, da imajo ob prilikah, ko moj mož uči Slavkota harmoniko, sestanke. Kako je tozadevna izjava prišla v zapisnik, ne vem pojasniti*.«⁷⁰ Tudi v zahtevi za obnovo postopka leta 1992 je navedla, da so bili v zapisniku zaslišanja z dne 7. decembra 1949 podatki, o katerih »*ni ničesar vedela in tudi ni mogla vedeti*«. ⁷¹ Oblastem tega ni

67 Ibid.

68 Ibid.

69 Ibid.

70 Ibid.

71 Osebni arhiv Jožeta Koširja, Zahteva Marije Košir za obnovo postopka, 28. 9. 1992. Kopijo dokumenta hrani avtorica.

prijavila, ker ni vedela, da bi to morala prijaviti, je še povedala na glavni obravnavi.⁷²

Po zagovoru Marije Košir je predsednik senata prekinil razpravo, razlogi v zapisniku o glavni obravnavi niso zabeleženi; mogoče je bila vzrok pravkar omenjena izjava Marije Košir. Iz zapisnika o glavni obravnavi izhaja, da naj bi se sojenje nadaljevalo ob 14. uri, ko se je zagovarjal Stanko Košir. Njegova izpoved je bila enaka tisti iz preiskovalnega postopka. Dodal je, da organizacije (oz. njenega delovanja) ni prijavil oblastem, ker je ni imel *»tako za resno, po drugi strani sem se pa bal, da ne bi svoje grožnje Košir izpolnil in me ubil«*.⁷³ Zanikal je, da bi trosil letake; vzel jih je zgolj zato, ker se je bal Koširjeve grožnje, in jih zažgal. Nekaj dni kasneje sta se srečala in takrat ga je Jože Košir vprašal, ali je raztrosil letake, kar naj bi Stanko Košir *»mimogrede potrdil«*.⁷⁴

Zadnji se je zagovarjal Beber. Zanikal je, da bi vedel za *»obstoj kake organizacije«*, še manj to, da bi bili njegov zet Jožef Košir, Lupšina in Kozinc njeni člani. Slednja sta Koširja večkrat obiskala in igral je harmoniko. In nadaljeval: *»Tega tudi v preiskavi nisem izpovedal in ne vem kako je prišla tozadevna izjava v zapisnik preiskave, ki se mi predoči.«*⁷⁵ Slutil naj bi, da mu zet nekaj prikriva, večkrat pa naj bi ga tudi opozoril, naj se *»odkriža fantovskih navad«*, saj da je poročen in mora skrbeti za ženo.⁷⁶

Zagovoru obtoženih je sledilo dokazovanje. Sodišče je sledilo predlogu javnega tožilca in pregledalo kazenski spis s procesa proti Lupšini in soobtoženim. Posebno pozornost

72 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Zapisnik o glavni obravnavi, 24. 5. 1950.

73 Ibid.

74 Ibid.

75 Ibid.

76 Ibid.

je namenilo zapisnikom zaslišanj Jožefa Koširja in Kozinca, predvsem njunim izjavam o Vidicu, Špoljerjevi in Stanislavu Koširju. Prebrali so tudi sodbo z brežiškega procesa. S tem je bilo dokazovanje sklenjeno. Tožilec je predlagal kaznovanje po obtožnici, zagovorniki in obtoženi pa »*nilo kaznovanje odnosno prekvalifikacijo po čl. 8 ZKLD*«. ⁷⁷

Sodišče je, razen glede Marije Košir, sledilo obtožnici ter Vidica, Špoljerjevo in Stanislava Koširja obsodilo na podlagi 8. točke 3. člena, ⁷⁸ Marijo Košir in Beberja pa na podlagi 8. člena ZKLD. ⁷⁹ Obsodilo jih je za kazniva dejanja, ki jim jih je očital tožilec v obtožnici, razen Marijo Košir, ki jo je tako kot njenega očeta Ivana Berberja obsodilo, ker naj bi leta 1949

»opustila prijavo pristojnim drž. organom, čeprav sta vedela za ilegalno organizacijo Koširja Joška, Lupšina Slavko in drugih, tj. tkzv. Matjaževo vojsko, ki je imela za cilj nasilno zrušenje obstoječe drž. ureditve v FLRJ, vzdrževala na področju okraja Krško zveze z ilegalnimi oboroženimi kurirji, širila sovražno literaturo in trosila letake protidržavne vsebine ter vzdrževala tajne sestanke na domu Košir Joška v Šmarju, kar vse sta zvedela oba obtoženca od Košir Joška.« ⁸⁰

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ ZKLD je v 8. točki 3. člena kot kaznivo ravnanje določal: »*Kdor v državi ali zunaj nje organizira društvo, ki mu je cilj vršiti zločine iz 2. člena tega zakona, ali društvo s fašističnimi cilji zoper ustavni red v Federativni ljudski republiki Jugoslaviji ali kdor postane član takega društva ali ga na kakršen koli način podpira*«. Glejte: Uradni list FLRJ, št. 59/1946, 685.

⁷⁹ ZKLD je v 8. členu določal: »*Oseba, ki je vedela za pripravljanje ali za izvršitev kakega kaznivega dejanja iz 2. člena tega zakona, pa o tem ni obvestila državnih organov, se kaznuje s prisilnim delom brez odvzema prostosti najmanj enega leta*«. Glejte: Uradni list FLRJ, št. 59/1946, 686.

⁸⁰ ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Sodba, 24. 5. 1950.

Sodišče jim je izreklo naslednje kazni: Vidicu pet let odvzema prostosti s prisilnim delom, Špoljerjevi tri leta in pol odvzema prostosti s prisilnim delom, Stanislavu Koširju štiri leta odvzema prostosti s prisilnim delom; vsem trem je izreklo tudi tri leta izgube državljskih pravic.⁸¹ Marijo Košir in Beberja pa je obsodilo vsakega na eno leto in pol poboljševalnega dela.⁸²

Obsojenim se je v izrečeno kazen štel pripor, Beberju od 2. decembra, preostalim pa od 6. decembra 1949. Mariji Košir in Beberju se je en dan pripora štel za tri dni poboljševalnega dela. Sodišče je izdalo še sklep, da se Marija Košir in Beber izpustita na prostost, saj sta bila obsojena na poboljševalno delo. Vidic in Stanko Košir sta si pridržala rok za pritožbo, preostali obtoženi so naj bi kazen sprejeli. Tudi javni tožilec si je pridržal rok za pritožbo, in sicer tako glede izreka o krivdi in kazni pri vseh obtoženih kot glede sklepa o izpustitvi Koširjeve in Beberja.⁸³ V kratki obrazložitvi sodbe pa med drugim preberemo:

»Dejanja vseh obtožencev so dokazana v vseh podrobnostih po priznanjih vseh obtožencev, ki se tudi medsebojno dopolnjujejo. /.../ S svojim delovanjem so vsi obtoženci ne le dejansko podpirali ilegalno organizacijo tkzv. Matjaževo vojsko, ki so jo tvorili znani jim člani Lupšina Slavko, Košir Joško, Kozinc Alojz in drugi, temveč so tudi sami postali člani te organizacije. Da bi obtoženca Košir Marija in Beber Ivan dejansko podpirala to družbo ali celo pristopila kot člana v

81 Sodišče jim je izreklo kazen izgube državljskih pravic »v obsegu čl. 37 a do č KZ«, kar je pomenilo izgubo volilne pravice, pravice do pridobitve ali opravljanja funkcij v družbenih organizacijah in društvih, pravice do javnega nastopanja, pravice nositi častne naslove, rede in druga odlikovanja. Kazen izgube državljskih pravic jim je začela teči po prestani kazni odvzema prostosti s prisilnim delom.

82 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Sodba, 24. 5. 1950.

83 Ibid.

organizacijo podatki preiskave in obravnave niso pokazali, očitati pa je tema obtožencema le to, da nista prijavila pristojnim drž. organom, kar jima je bilo o zadevni organizaciji znano. /.../ Ker gre v stvari za kaz. dejanja znatne družbene nevarnosti je bilo izreči pri vseh obtožencih stroge kazni, pri čemer se je pa sicer vpoštevalo pri vseh obtožencih kot olajševalno njih popolno priznanje ter okolnost, da so bili vsi obtoženci doslej dobrega ponašanja, prav tako se je štelo v olajševalno okolnost obt. Vidic Slavku, Špoljer Ivanki, Košir Mariji in Košir Stanku, da so več ali manj mladi, neizkušeni, da so bili v kazniva dejanja zapeljani po drugih članih družbe kot Lubšina Slavku in njegovih pajdaših. Oteževalnih okolnosti pa sodišče ni našlo pri nobenem obtožencu.«⁸⁴

Sodišče je zaključilo, da je mogoče pričakovati, da bodo odmerjene kazni dosegle namen kaznovanja. Sodba je postala pravnomočna 2. junija 1950.⁸⁵

Prestajanje kazni in prizadevanja za pomilostitev

Tri dni po glavni obravnavi je ljubljansko okrožno sodišče pozvalo upravo kazensko-poboljševalnega zavoda v Ljubljani, da takoj izpusti Marijo Košir in njenega očeta, saj pripor ni bil več utemeljen.⁸⁶ Uprava je okrožnemu sodišču sporočila, da sta bila oba izpuščena na prostost 27. maja 1950.⁸⁷

84 Ibid.

85 Ibid.

86 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Izpust obsojencev Košir Marije in Beber Ivana, 27. 5. 1950.

87 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Dopis uprave KPD Ljubljane okrožnemu sodišču v Ljubljani 30. 5. 1950.

Marija Košir je prestajala kazen poboljševalnega dela v KPD Rajhenburg, na gradu. Ker se je en dan preiskovalnega zapora šteel za tri dni poboljševalnega dela, je morala v Rajhenburgu odslužiiti še dva meseca; v tamkajšnji ekonomiji je opravljala kmečka dela. Sin Jože Košir je o tem povedal: *»Ona je bila na odprtem oddelku in je bila doma. In je hodila dol samo delat, pa nazaj. To se pravi, tista dva meseca. Ampak je pa tam doživela marsikatero grenko. Enkrat jo je zmerjal upravnik s kurbo Matjaževca, ali bo delala ali ne bo, pa ne vem kaj.«*⁸⁸ Po prestani kazni je Marija Košir delala v gostinskem podjetju v Sevnici kot kuharska pomočnica v restavraciji. Tam so ji *»podstavili enega Udbovca«*, ki jo je *»skoz klical, pa za pijačo deval. Potem, ko je navezal tak stik, da je rekla vsaj dober dan, je rekel: 'Daj pusti tega Matjaževca, saj ga bodo tak ubili, saj ga ne bo nikoli več nazaj, veš da je dobil šestnajst let'. Pa jo je prepričeval, da bi se ločila. Ampak ona ni to veliko devala na to. Je imela skoz zaupanje.«*⁸⁹

Špoljerjeva je začela prestajati kazen v KPD Rajhenburg 16. junija 1950.⁹⁰ Dne 21. septembra 1950 je vložila prošnjo za pomilostitev. O njej je 9. decembra 1950 razpravljajl prezidij ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije (LRS) in ji delno ugodil tako, da ji je kazen odvzema prostosti s prisilnim delom znižal s treh let in pol na dve leti in šest mesecev.⁹¹ Izpuščena je bila 2. januarja 1951 na podlagi ukaza prezidija ljudske skupščine FLRJ, s katerim ji je bila odpuščena še ne prestana kazen.⁹²

88 Pričevanje Jožeta Koširja, Ljubljana.

89 Ibid.

90 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Dopis Uprave KPD Rajhenburg okrožnemu sodišču v Ljubljani, 16. 6. 1950.

91 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Odločba prezidija ljudske skupščine LRS, 9. 12. 1950.

92 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Dopis uprave KPD Rajhenburg okrožnemu sodišču v Ljubljani, 2. 1. 1951.

Stanislav Košir je začel prestajati kazen 24. maja 1950 v KPD Ljubljana.⁹³ Prezidij ljudske skupščine LRS je 6. junija 1952 delno ugodil njegovji prošnji za pomilostitev, in sicer tako, da mu je kazen odvzema prostosti s prisilnim delom znižal s štirih na tri leta.⁹⁴ Kazen je prestal 6. decembra 1952 in bil izpuščen iz KPD Ljubljana.⁹⁵

Tudi Vidic je prestajal kazen v KPD Ljubljana.⁹⁶ Prezidij ljudske skupščine LRS je 7. decembra 1951 zavrnil njegovo prošnjo za pomilostitev.⁹⁷ Izpuščen je bil 1. januarja 1953 na podlagi ukaza prezidija Ljudske skupščine FLRJ, s katerim je bil pomiloščen tako, da mu je bil odpuščen preostanek kazni.⁹⁸

Tako Stanislav Košir kot Vidic sta med prestajanjem kazni srečala Jožefa Koširja, in sicer v taborišču Trnovo. Obsojenci so iz omenjenega taborišča delali na različnih gradbiščih; gradili so Kemijski inštitut, »Fizikalni inštitut« in »Elektrogospodarski inštitut«. Koširja sta tam vozila beton s samokolnico in stregla zidarjem.⁹⁹

93 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Dopis Uprave KPD Ljubljana okrožnemu sodišču v Ljubljani 25. 12. 1950.

94 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Odločba prezidija ljudske skupščine LRS o pomilostitvi Stanislava Koširja, 6. 6. 1952.

95 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Obvestilo o prestani kazni, 8. 12. 1952.

96 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Dopis Uprave KPD Ljubljana okrožnemu sodišču v Ljubljani 10. 1. 1951.

97 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Odločba prezidija ljudske skupščine LRS o pomilostitvi Slavka Vidica, 7. 12. 1951.

98 ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Obvestilo o odpustu na podlagi pomilostitve, 12. 1. 1953.

99 Osebni arhiv Jožeta Koširja, Spomini Jožefa (Joška) Koširja. Kopijo dokumenta hrani avtorica.

Epilog

Po osamosvojitvi Slovenije se je Jožef Košir na različne načine trudil dokazati tako svojo kot ženino nedolžnost. Pisal je na razne naslove in večkrat poudaril, da z ženo sodb nista nikoli dobila.¹⁰⁰ Med drugim je v želji po čimprejšnji rehabilitaciji spomladi 1991 pisal sevniški občinski komisiji za raziskavo množičnih povojnih pobojev in pravno dvomljivih procesov. V pismu je opozoril tudi na proces, na katerem je bila obsojena njegova žena, in zapisal, da je bila ta rzsodba »*montirana pri vseh obsojenih*«. ¹⁰¹ Dodal je, da je bila žena zaprta pet mesecev v preiskovalnem zaporu v Brežicah in Ljubljani, preden je bila maja 1950 obsojena na poboljševalno delo in je morala hoditi v Brestanico (na grad).¹⁰² Prizadevanja Jožefa Koširja so privedla do njegove sodne rehabilitacije julija 1996,¹⁰³ ki pa je ni dočakal, saj je mesec dni prej umrl.

Konec septembra 1992 je Marija Košir vložila zahtevo za obnovo postopka.¹⁰⁴ V zvezi z navedbami iz zahteve za obnovo postopka je sodišče opravilo poizvedbe v preiskovalnem postopku. Dne 13. maja 1993 je zaslišalo Jožka in Marijo Košir, Faniko Radanovič in Slavka Lupšino,¹⁰⁵ pregledalo literaturo in pridobilo več listin iz kazenskih spisov. Po opravljenih poizved-

100 Prim.: ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Dopis Joška Koširja Vrhovnemu sodišču Republike Slovenije, 21. 10. 1990.

101 Osebni arhiv Jožeta Koširja, Dopis Joška Koširja Občinski komisiji za raziskavo množičnih povojnih pobojev in pravno dvomljivih procesov Sevnica. Kopijo dokumenta hrani avtorica.

102 Ibid.

103 ZAL, LJU 85, K 371/49, Sklep okrožnega sodišča v Ljubljani, 9. 7. 1996.

104 Osebni arhiv Jožeta Koširja, Zahteva Marije Košir za obnovo postopka, 28. 9. 1992. Kopijo dokumenta hrani avtorica.

105 Osebni arhiv Jožeta Koširja, Zaslišanje Joška Koširja, Marije Košir, Fanike Radanovič in Slavka Lupšine 19. 5. 1993. Kopijo dokumenta hrani avtorica.

bah je sodišče poslalo spis Temeljnemu tožilstvu v Ljubljani, ki je 23. septembra 1993 dalo pozitivno mnenje glede obnove postopka.¹⁰⁶

Marija Košir je bila uradno rehabilitirana maja 1995. Temeljno sodišče v Ljubljani je namreč novembra 1994 ugodilo njeni zahtevi za obnovo postopka ter po uradni dolžnosti enako odločilo tudi za preostale obsojene na procesu maja 1950.¹⁰⁷ V obrazložitvi sklepa je senat temeljnega sodišča povzel navedbe Marije Košir iz predloga za obnovo postopka o tem, da je bilo njeno priznanje izsiljeno. Med drugim je na podlagi pregledane dokumentacije ugotovil, da so bile v postopku kršene pravice obsojenih, »saj iz zapisnikov o njihovih zaslišanjih ni razvidno, da bi bili opozorjeni na svoje pravice, kot tudi ni razvidno, da bi bili opozorjeni, česa so osumljeni«,¹⁰⁸ kot je to določal takrat veljavni *Zakon o kazenskem postopku*. Organizacijo *Matjaževe vojske* je senat označil za »opozicijsko organizacijo. /.../ Opozicijsko politično delovanje pa samo po sebi ni bilo kaznivo.«¹⁰⁹ Pri tem se je senat skliceval na 26. člen Ustave LRS, ki je jamčila »svobodo tiska, govora, združevanja, zborovanja, javnih shodov in manifestacij. Torej jim je jamčila vse, kar je potrebno za politično delovanje.«¹¹⁰ Obsojeni so se po mnenju senata povezovali, ker se niso strinjali s takratnimi postopki oblasti in z učinkovitostjo družbene ureditve. Sodišče je pri sprejetju odločitve upoštevalo tudi, da je Udba s svojim načinom delovanja »producirala organizacijo 'Matjaževe vojske', saj so kot kaže,

106 ZAL, LJU 85, K 371/49, Sklep Okrožnega sodišča v Ljubljani 27. 11. 1995; Osebni arhiv Jožeta Koširja, Sklep Temeljnega sodišča v Ljubljani, 22. 11. 1994. Kopijo dokumenta hrani avtorica.

107 Osebni arhiv Jožeta Koširja, Sklep Temeljnega sodišča v Ljubljani, 22. 11. 1994. Kopijo dokumenta hrani avtorica.

108 Ibid.

109 Ibid.

110 Ibid.

vsako nestrinjanje z oblastjo šteli za sodelovanje v smislu Zakona o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo«. ¹¹¹

Na podlagi sklepa temeljnega sodišča je Okrožno sodišče v Ljubljani 15. maja 1995 sprejelo sklep o ustavitvi kazenskega postopka zoper Marijo Košir, Slavka Vidica, Ivanka Špojler, Stanka Koširja in Ivana Beberja ter razveljavilo sodbo okrožnega sodišča v Ljubljani z dne 24. maja 1950. ¹¹² Marija Košir torej ni bila kriva izvršitve dejanj, za katera je bila obtožena in obsojena maja 1950, tj. da naj bi leta 1949 »opustila prijavo pristojnim državnim organom«, ¹¹³ čeprav naj bi vedela za obstoj ilegalne organizacije *Matjaževe vojske* v Sevnici, za njeno delovanje in cilje. ¹¹⁴

Usoda sevniške organizacije *Matjaževe vojske* je tipičen primer, kako je Udba pod pretvezo, da naj bi želeli njeni člani zrušiti obstoječi sistem, preganjala tudi domnevne politične nasprotnike. Kot kažejo dokumenti, je Udba s pomočjo sodelavcev na terenu odkrivala tudi domnevno ilegalno delovanje v okolici Sevnice. V preiskovalnem postopku je nato z grožnjami in nasiljem izsilila priznanja osumljenih ter sedem domnevnih članov in organizatorjev ilegalnega delovanja v okolici Sevnice obsodila decembra 1949 na brežiškem procesu. Udba je preganjala tudi domnevne podpornike sevniške organizacije. Aretirala jih je neposredno pred brežiškim procesom. Tudi oni so bili v preiskovalnem postopku deležni različnih pritiskov in so na zatožno klop sedli šele pol leta po aretaciji. Obtožnice niso dobili in tako niso imeli nobenih možnosti, da bi pripravili obrambo. Tudi njihovi zagovorniki so bili imenovani po

¹¹¹ Ibid.

¹¹² ZAL, SI_ZAL_LJU/0085, t. e. 545, K 229/50, Sklep Okrožnega sodišča v Ljubljani o ustavitvi kazenskega postopka zoper Marijo Košir idr., 15. 5. 1995.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

uradni dolžnosti in so jih srečali šele na glavni obravnavi. Kot domnevni podporniki ilegalne organizacije so bili obsojeni iz političnih razlogov.

Komisija za izvajanje zakona o popravi krivic je Mariji Košir 16. oktobra 2018 priznala status bivše politične zapornice.¹¹⁵

115 Osebni arhiv Jožeta Koširja, Sklep Komisije za izvajanje zakona o popravi krivic, 16. 10. 2018. Kopijo dokumenta hrani avtorica.

*Process against supporters
Matjaž's Army in Sevnica:
The case of Marija Košir*

Summary

On 9 December 1949, the Ljubljana District Court convicted seven young people at a trial in Brežice for allegedly being members of an illegal “*organization by the name of Matjaž's Army*” in Sevnica. Its aim was allegedly to violently overthrow the existing state system. Immediately before the Brežice trial, the State Security Administration (Udba) had arrested and interrogated several persons who had been allegedly aware of the operation of the concerned illegal organization without reporting it to the authorities. Among the arrested were also Slavko Vidic, Ivanka Špoljer, Marija Košir, her father Ivan Beber and Stanislav Košir. Six months later, they were convicted as (alleged) supporters of the *Matjaž's Army* in Sevnica.

They were imprisoned in Brežice prisons, where they were interrogated by Udba investigators at the beginning of December 1949. At the end of January 1950, Udba drew up an indictment proposal and sent it to the public prosecution office. A month later, they were transferred to the prison in Ljubljana. It was not until the beginning of May 1950 that they were interrogated by an investigator of the Ljubljana public prosecution office. After the hearings, the public prosecution office drew up an indictment and sent it to the Ljubljana District Court. In the indictment, prosecutor Edo Grgič accused five suspected supporters of the Sevnica organization of becoming members of an illegal organization named *Matjaž's Army*.

The Ljubljana District Court tried them on a trial on 24 May 1950. The panel of judges was chaired by judge Jože Baričevič. At the main hearing, the public prosecutor first read the indictment, which was followed by the defence of the accused. Both Marija Košir and Ivan Beber denied some allegations in the indictment and the interrogation minutes. Nevertheless, they were convicted because they had allegedly known about the existence and operation of the *Matjaž's Army* illegal organization without reporting it to the competent state authorities (Udba). The court sentenced them each to one and a half years of penal labour. The remaining three accused were each sentenced to three to five years' imprisonment with penal labour and to three years' loss of civil rights.

Three days after the main hearing, Marija Košir was released. She served the sentence of penal labour at the Rajhenburg castle, where she did farm work. After serving her sentence, she worked in a catering company in Sevnica as a cooking assistant in a restaurant. Shortly after Slovenia became independent, Jožef Košir, who was convicted at the Brežice trial as a member of the Sevnica organization, filed a renewal request, both for himself and his wife Marija Košir. The proceedings lasted for several years. On 15 May 1995, the Ljubljana District Court adopted a decision to terminate the criminal proceedings against Marija Košir and the rest of the convicted, and annulled the judgement of the Ljubljana District Court of 24 May 1950. Marija Košir was thus judicially rehabilitated, which means that she was not guilty of committing the acts which she had been accused of and convicted for in May 1950. In 2018, Commission for the Implementation of the Redressing of Injustices Act granted Marija Košir the status of a former political prisoner.